

تکنولوژی و

فقه اسلامی

شماره

این نوشته، ترجمه مقاله‌ای از مجله «العالم» چاپ لندن است. نویسنده در این مقاله به بیان موضع فقه و فقیهان در رابطه با اکتشافات و اختراعات جدید علمی و بیوتکنولوژی که پیشرفت علم و تکنولوژی در یونانی فقه گذاشته، سخن گفته است. اما آنچه که تلاکرم بدان لازم است اینکه:

اولاً: این نوشته بیشتر جنبه گزارشی داشته و کمتر به تحلیل پرداخته است از این رو صرفاً باید از آن در حد یک مقاله گزارشی انتظار داشت.

ثانیاً: دقیقاً به همان دلیلی که در جهت اول گفته شد نویسنده نتوانسته به طور عمیق و همه جانبه به رابطه بین «فقه و تکنولوژی» بپردازد بلکه فقط به تأثیر تکنولوژی در ساخت موضوعات فقهی و با استناد به نقل موضوعات قدیم فقهی در برتو پیشرفت تکنولوژی توجه داشته است حال اینکه در این موضوع مسائل مختلفی قابل طرح است که انشاءالله در شماره‌های آینده بدانها خواهیم پرداخت.

در هر صورت چاپ این مقاله پیش درآمدی است جهت ارائه مقالات مستقیم و تخصصی در این موضوع. از کلبه صاحبزبان حوزه و دانشگاهی خواهیم که ما را در این جهت یاری کرده و مقالات و نظرات خویش را برای ما ارسال کند.

از طرفی اختراعات مهمی که در جهت ساخت سلاحهای مخرب و میکروبی و شیمیایی شده ناشی از بعد منفی تکنولوژی نوین است لذا می‌بینیم که تکنولوژی با مفاهیم خیر و شر مرتبط است پیشرفت تکنولوژی در اجتماع اثر مهمی دارد و در بعضی مواقع این پیشرفتها رای و نظر قانونی و احکام فقهی را طلب می‌کند حال باید دانست که احکام فرعی با توجه به تغییر و پیشرفت تکنولوژی پایاپای آن تغییر می‌کند و می‌تواند پاسخگوی این تحولات نوین باشد یا نه؟

تأثیر تکنولوژی در «فقه»

این پیشرفتهای تکنولوژی مسائل متعددی را بوجود می‌آورد از جمله:

۱- صدور احکام جدیدی از سوی فقها جهت پاسخگویی به مسائل و مشکلات جدیدی که قبلاً اصلاً مطرح نبوده. باید خاطر نشان کرد که این امر بدعت در دین محسوب نمی‌شود و فقهای مسلمان نسبت به این موضوعات جدید موضع فقهی و اسلامی را بیان می‌کنند بعنوان مثال صنعت تولید قند که از صنعتهای قدیمی است که مسلمانان در آن پیشرفت کرده بودند و بعد از مدتی مسیحیان این

مختلفی ارائه می‌دهند برترین تعریف در نظر اکثر آنها این است که تکنولوژی عبارت است از یک سری اکتشافات و نظریاتی علمی که نهایتاً منجر به اختراعاتی نوین می‌شود که این اختراعات در خدمت انسان قرار می‌گیرد.

اهم از اینکه این خدمت می‌خواهد به خیر و صلاح انسان و بشریت باشد یا به ضرر و آتهدام انسان منجر شود کما اینکه تکنولوژی دست آوردهای بزرگی جهت حفظ و سلامتی انسان عرضه داشته است از آن جمله فرآورده‌هایی دارویی و وسایل بهداشتی و درمانی که در اکثر کشورها تهیه می‌شود و این ناشی از بعد مثبت تکنولوژی پیشرفته است.

تکنولوژی عبارت است از یک سری اکتشافات و نظریاتی علمی که نهایتاً منجر به اختراعاتی نوین می‌شود که این اختراعات در خدمت انسان قرار می‌گیرد.

تکنولوژی چیست!!

تکنولوژی فقهی‌ای است علمی که نسبت به یک زمان تا زمانی دیگر متغیر است از دوران گذشته و ابتدای پیدایش تمدن که انسان نخستین و اولیه، روشهای کشاورزی و فصول ریزش باران زمان برداشت و درو کردن محصولات را شناخت همین شناخت با توجه به آن زمان یک کشف نوین یا تکنولوژی محسوب می‌شد و این یک پیشرفت مهمی بود.

همچنین موقعی که حفر چاه جهت کشیدن آب از چاه دولا ب را اختراع کرد تا محصولات خود را آبیاری کند. این هم پیشرفت شایانی در تکنولوژی محسوب می‌شد و این دست آوردها ماحصل یک دوران طولانی فکری بود که بر اثر تجربه چنین کشفی صورت گرفته است بنابراین می‌بینیم که تکنولوژی پایاپای تمدن پیش می‌رود و از یک عصر تا عصر دیگر پیشرفت می‌کند و این خود بر زندگی انسان اثر محسوسی دارد. متفکران برای تعریف تکنولوژی آراء و نظریات

صنعت را از مسلمین اخذ کردند در این صنعت از استخوان حیوانات مختلفی برای تولید حرارت بالا جهت ذوب شکر و مواد اولیه استفاده می‌شود و حال اگر چنانچه در این مورد از استخوان حیوانی وحشی و درنده و حرام گوشت استفاده شود که شرعاً گوشت و استخوان آنها حرام است سؤال این است که اگر بر اثر فعل و انفعالات فیزیکی و شیمیایی ماهیت اصلی این استخوانها تغییر کند آیا باز هم حرمت آن محفوظ خواهد بود یا اینکه به صرف تغییر کردن حالت اولیه حرام، حرمت آن هم تغییر می‌کند؟ چرا که در درجه حرارتی بالای هزار ۱۰۰۰ درجه سانتیگراد مسلماً ماهیت آن باقی نمی‌ماند لذا در اینجا استخوانی که به این درجه از حرارت برسد مسلماً ماهیت اولیه آن از بین می‌رود در اینجا آیا باز هم فقها حکم به حرام بودن آن می‌کنند؟ لذا می‌بینیم مباحث پیشرفت تکنولوژی بر مباحث فقهی اثر گذاشته و از فقها جوابهای جدیدی برای بعضی از موضوعات و مسائل جدید مطالبه می‌کند. و در زمان کنونی تکنولوژی جدید هر روز موضوعات جدیدی را ارائه می‌دهد که پرسشها و سئوالات تازه‌ای را بدنبال دارد که محتاج به بحث‌های تازه‌ای است مثلاً آیا موقعی که بر روی نوار ضبط صوت یا کامپیوترها آیات قرآن کریم ضبط می‌شود باز هم همان حرمت و قدسات آیات نوشته شده بر روی کاغذ را دارد؟

یعنی همانطور که نمی‌توان با حالت جنابت یا عدم وضو آیات نوشته شده را لمس کرد این حکم درباره نواری که آیات قرآن بر آن ضبط شده صدق می‌کند؟

از طرفی پیشرفت تکنولوژی بر مضامین و مضامین احکام هم اثر گذاشته است بعنوان مثال می‌توان به نماز شکسته یا افطار روزه در حین سفر اشاره کرد چرا که معروف است عده‌ای از علماء این مسئله را مقید به میزان مسافت و مقدار مشقت مشخص نموده‌اند و معتقد هستند که مقدار مسافت و مقدار مشقت باید با همدیگر سنجیده شود آنگاه این حکم داده شود اگر چه عده‌ای از علماء صرفاً به میزان مسافت تنها معتقد هستند و فقط فاصله را در نظر می‌گیرند لذا از آن عده از علماء که مسافت و میزان و مشقت را با هم می‌سنجند و آنگاه حکم به شکستن یا افطار روزه مسافرتی می‌کنند باید پرسید در مقابل این پیشرفتهای کنونی تکنولوژی مسافتهای بسیار طولانی خیلی سریع و بدون مشقت پیموده

عده‌ای از علماء و فقهای اسلامی پایه پای تکنولوژی نوین پیش رفته‌اند و در مقابل آن موضع فقها را کاملاً بیان می‌کنند.

است؟ یا اینکه باید مستقیماً خود شخص به طور حضوری شهادت بدهد؟ آیا به وسیله این وسایل جدید می‌توان کسی را متهم یا تبرئه کرد؟ بحث در این مورد موقعی اتفاق افتاد که یک خط تلفن و تلکس برای اولین بار بین دمشق و بیروت برقرار شد و بدنبال آن این سئوالات مطرح و از فقها پرسیده می‌شود که بدنبال آن رساله‌ای جالب در مورد این موضوع منتشر شد و نتجتاً حکم کردند که خیر وارد از طریق تلفن یا تلکس بر ذمه خود گویند و فرستنده است و فرقی با اخبار شفاهی ندارد. برحسب فرستنده آن (که اگر غیر عادل باشد) خیر وی زد و یا قبول می‌شود.

نظر فقه در مورد پیشرفتهای علمی

آنچه تاکنون گفته شد در مورد موضع فقه اسلامی در مقابل پیشرفتهای تکنولوژی بود یعنی بعد از ظهور این پدیده‌های جدید یک جواب مناسب از جانب فقها ارائه می‌شود ولی باید دید که آیا در نزد علماء اسلامی رای و نظری در رابطه با این مسائل جدید قبل از حصول این پیشرفتهای وجود دارد؟ ما می‌بینیم که شریعت اسلام مثلاً در مورد استفاده از سلاحهای شیمیایی و مواد سمی

می‌شود. پس در این مورد حکم این عده از فقها چگونه است؟ و این وسایل نقلیه جدید که ناشی از تکنولوژی پیشرفته کنونی است ارتباط بین مشقت راه و مسافت راه را تغییر داده است و در آن اثر گذاشته است. می‌بینیم که این موضوع هم جواب جدیدی را از فقها می‌خواهد مسئله دیگری که باید به آن توجه نمود این است، گاهی تأثیر این پیشرفتهای مستقیماً متوجه فقه و احکام آن نمی‌شود بلکه از ناحیه وضع زندگی روزمره مردم هم گاهی اوقات سئوالاتی مطرح می‌شود گرچه آن هم ناشی از پیشرفت تکنولوژی جدید است. بعنوان مثال در این دوران جدید و زندگی قرن بیستم ما چگونه می‌توانیم افراد فقیر و مسکین و مستحق، صدقات یا اموال زکاة را بشناسیم درحالی که سطح زندگی مردم کاملاً تغییر کرده است و مفهوم فقر و تهیدستی و مفهوم حاجات کاملاً تغییر کرده.

مسئله دیگر تأثیر تکنولوژی بر روی چگونگی اجرای احکام دینی و قضائی است. مثلاً حکم استفاده از روشها و اسلوبهای جدید و نوین کنونی جهت استدلال و اثبات یا عدم صحت یک موضوع در هنگام قضاوت چگونه است؟ آیا خبر وارده توسط وسائل جدید کنونی مانند تلفن و تلکس و شبکه‌های کامپیوتری حجت قانونی

اینکه علم پزشکی به این نتیجه رسیده‌اند که حتی می‌توان جنین را خارج از رحم مادر هم پرورش دهند در اینجا باید نظر فقهای اسلام را راجع به تلقیح مصنوعی جویا شد حقیقت این است که عده‌ای از علماء در مقابل این عمل کاملاً ایستاده‌اند و اینگونه دخالتها را در ژن و تلقیح جایز نمی‌دانند مگر اینکه عمل تلقیح بوسیله ژن (متی) مرد و تخمک همسر او صورت بگیرد. بنابراین می‌بینیم که فقهای اسلامی با این نتایج تکنولوژی مواجه هستند و این نوآوریها و اختراعات جدید کاملاً در جامعه زندگی مردم اثر گذاشته. لذا آیا بهتر نیست که حداقل در هر سال یکبار علماء و فقهای اسلامی جلسه‌ای منعقد کنند و در رابطه با این پیشرفتها و تکنولوژی جدید با هم بحث و تبادل آراء داشته باشند تا بتوانند نظریات منظم و منجم و قاطعی در مقابل آن ارائه دهند. چراکه هیچ‌گویی از این تکنولوژی و پیامدهای آن نیست باید اعتراف کرد که تمام دنیای اسلام کاملاً دنباله رو و متاخر این تکنولوژی غربی است و باید از آن پیروی کند و بصورت مصرف‌کننده مصنوعات و دست‌آوردهای تکنولوژی جدید غربی درآمده است و ملاحظه می‌کنیم که اکثر یا بعضی از این دست آوردهای جدید با عقائد ما همخوانی ندارد و در عین حال در زندگی روزمره ما اثر شایانی دارد. لذا بر فقهای اسلامی است که موضع فقهی اسلامی خود را در قبال آن بیان کنند. و آنچه مغایر با اسلام و شریعت اسلامی است طرد شود و آنچه را که اسلام بر آن صحه می‌گذارد، رواج دهند و این مسئله جرات‌همراه با درایت فقهای بزرگ اسلامی را می‌طلبد.

فقهای اسلامی و به طور کلی اسلام برای زندگی بشریت و سلامت و صحت آن احترام و اهمیت زیادی قائل هستند.

اسلامی ثابت شود که اعطای این عضو از جهت سلامتی و بهداشتی ضروری برای اعطا کننده و مریض نداشته باشد. فقهای اسلامی و بطور کلی اسلام برای زندگی بشریت و سلامت و صحت آن احترام و اهمیت زیادی قائل هستند و آراء و نظراتی این چنین دقیق و مهم ارائه می‌دهند.

آنچه هم اکنون در بعضی از کشورها شایع است که برای این منظور کودکان را قربانی و فدای جان دیگران می‌کنند و اعضاء سالم آنها را بدون رضایت قطع می‌کنند. حرام شمرده‌اند.

پیوند اعضا باید کاملاً با رضایت طرف باشد. در رابطه با علم پزشکی و پیشرفت آنها سئوالهای دیگر برای فقه اسلامی مطرح می‌شود از جمله اینکه آیا جایز است که در ژن تغییراتی داده شود یا توجه به اینکه این تغییر ژن در رشد طبیعی جنین دخالت می‌کند گرچه جنین را مساعد می‌کند در برابر دفع بعضی از امراض جسمی ولی ممکن است از نظر عقلی و نفسانی تغییرات سوء بر روی نوزاد داشته باشد در این مورد نظر فقه اسلامی چیست. یا مسئله تلقیح مصنوعی که هم اکنون در بعضی کشورها بسیار رایج است. نظر فقهای اسلامی در این مورد چگونه است؟ با توجه به

در جنگها قبل از کشف این مواد کاملاً آن را ممنوع کرده و در مورد آن حکم کرده است. پیشرفت تکنولوژی فقط بر فقه اسلامی تنها اثر نگذاشته است بلکه در سطح جهانی این مسئله با تمامی ادیان و مذاهب مرتبط است و به نحوی در آنها هم اثر گذاشته که اکثراً قابلیت و توانایی جوابگویی به این دنیای پرشش و سئوال را ندارند.

مطلبی که نباید ناگفته بماند این است که حقیقتاً عده‌ای از علماء و فقهای اسلامی پاپایای تکنولوژی نوین پیش رفته‌اند و در مقابل آن موضع فقهی را کاملاً بیان می‌کنند از جمله مسائل فقهی مربوط به علم پزشکی و درمان که در مورد تمامی بحثهای طبی مربوط نظری قاطع و قانع و ثابته ارائه کرده‌اند مثلاً چند قاعده و اصول کلی را بیان کرده‌اند که مربوط به قطع یک عضو از بدن انسان سالم و وصل آن به بدن فرد مریض است.

- ۱- جایز نیست که یک عضو از بدن انسان به انسان دیگر پیوند بخورد مگر اینکه آن عضو از اعضاء زوج بدن باشد مانند کلیه‌ها - دو چشم - دو گوش - و در غیر اینصورت جایز نیست.
- ۲- جایز نیست که اعطای این اعضاء در مقابل پرداخت پول و مادیات باشد.
- ۳- باید نزد پزشکان سوتق و متخصص

